

Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
Факультет реабілітаційної педагогіки та соціальної роботи
Кафедра спеціальної педагогіки та спеціальної психології

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

Розвиток самооцінки дітей старшого дошкільного віку
із загальним недорозвиненням мовлення III рівня

Виконала студентка групи СОМ-2(1)
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Гринечко Юлія Сергіївна
Керівник: Лупінович С. М.
Рецендент: Горбенко І. В.
Нормоконтроль _____ Ю. В. Ключкова

Запоріжжя
2020 р.

РЕФЕРАТ

Магістерська робота: 85 с., 6 табл., 1 рис., 60 джерел, 5 додатків.

Об'єкт дослідження: самооцінка особистості дошкільника.

Мета роботи: теоретично уточнити та емпірично дослідити особливості самооцінки старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, розробити, апробувати та оцінити ефективність програми розвитку самооцінки дошкільників.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація, спостереження, експеримент, психодіагностичні методи, математичні методи обробки даних.

Серед особистісних утворень, що обумовлюють поведінкові та індивідуально-психологічні особливості дитини, її взаємин з оточуючими ключове значення належить самооцінці. Від особливостей розвитку самооцінки дитини залежить характер спілкування, відносини з іншими людьми, успішність її діяльності, подальший особистісний розвиток.

Дитина з порушенням мовлення недостатньо критично оцінює свої можливості, частіше переоцінюючи їх. Найчастіше об'єктивна особистісна характеристика не збігається з самооцінкою, багато зі своїх рис характеру дитина не зазначає та не оцінює.

САМООЦІНКА, ЗАГАЛЬНЕ НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ,
СТАРШИЙ ДОШКІЛЬНИЙ ВІК, СЮЖЕТНО-РОЛЬОВА ГРА.

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що незважаючи на значну кількість досліджень особливостей самооцінки дітей дошкільного віку, недостатньо інформації щодо самооцінки дітей із мовленнєвими порушеннями. Наразі проблема розвитку самооцінки дошкільників із мовленнєвими порушеннями не була об'єктом спеціального вивчення.

Серед особистісних утворень, що обумовлюють поведінкові та індивідуально-психологічні особливості дитини, її взаємин з оточуючими ключове значення належить самооцінці. Формуючись в процесі всієї життєдіяльності особистості, самооцінка, у свою чергу, виконує важливу функцію в її розвитку, виступає регулятором різних видів діяльності та поведінки дитини. Від особливостей розвитку самооцінки дитини залежить характер спілкування, відносини з іншими людьми, успішність її діяльності, подальший особистісний розвиток.

Проблема самооцінки як одна з центральних проблем психології особистості вивчалася в працях різних вітчизняних та зарубіжних психологів. Дослідженням цієї проблеми у різні часи займалися Л. Божович, Л. Бороздіна, Л. Виготський, А. Захарова, Б. Зейгарник, О. Леонтьєв, А. Ліпкіна, М. Лісіна, В. Мерлін, В. Мухіна, Є. Савонько, В. Сафін, О. Серебрякова, А. Спіркін, В. Столін, С. Рубінштейн, П. Чаматі, І. Чеснокова, П. Якобсон, А. Адлер, А. Бандура, Р. Бернс, І. Бранден, У. Джемс, Ф. Зімбардо, С. Куперсмит, К. Левін, К. Роджерс, М. Розенберг, З. Фрейд, К. Хорні та ін.

Самооцінку дітей дошкільного віку вивчали такі вчені як, В. Мітеріков, Т. Репіна, Р. Шакуров, Є. Рогов, Б. Ананьєв, А. Богуш, В. Горбачова, К. Архіпова, Р. Стеркіна, О. Смірнова, Г. Тагієва, С. Рубінштейн та ін. Вивченням самооцінки дітей із порушенням мовлення займалися такі дослідники як Л. Шипіцина, Л. Волкова, Ю. Гаркуша, В. Коржаніна та ін. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень самооцінки, сучасні

дослідження з психології скоріше свідчать про складність будови і детермінації цього утворення, ніж про достатність накопичених знань. Саме тому проблема виникнення і розвитку самооцінки є однією з центральних проблем становлення особистості старшого дошкільника.

Є підстави вважати, що розвиток самооцінки дошкільників доречно розвивати засобами ігрової діяльності. Адже у старшому дошкільному віці основний вид діяльності – це гра. Вплив ігор на формування особистості дітей дошкільного віку досліджували М. Басов, Д. Ельконін, О. Запорожець, Д. Менджерицька, О. Тіхеєва, С. Новосьолова та ін. Вчені вважали, що через гру дитина пізнає поведінку і взаємини дорослих людей, які стають зразком для її поведінки. Також вчені притримуються думки, що розвиток самооцінки дитини тісно пов'язаний з розвитком у неї ігрових вмінь.

Все вищезазначене і обумовило вибір теми дослідження «Розвиток самооцінки дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами сюжетно-рольової гри».

Об'єкт дослідження – самооцінка особистості дошкільника.

Предмет дослідження – розвиток самооцінки дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами сюжетно-рольової гри.

Мета роботи: теоретично уточнити та емпірично дослідити особливості самооцінки старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, розробити, апробувати та оцінити ефективність програми розвитку самооцінки дошкільників.

Сформульована мета вимагає розв'язання низки конкретних завдань, а саме:

1. Теоретично уточнити наукові підходи до проблеми та вивчити стан її дослідження у психолого-педагогічній літературі.
2. Охарактеризувати мовленнєвий розвиток дітей із ЗНМ III рівня та вікову динаміку розвитку самооцінки у дітей старшого дошкільного віку.

3. Виявити особливості самооцінки дітей, розробити, апробувати та довести ефективність програми розвитку самооцінки у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, порівняння, класифікація, узагальнення та систематизація, спостереження, експеримент, психодіагностичні методи («Методика «Драбинка», «Методика «Який Я?»), математичні методи обробки даних.

База дослідження: дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) комбінованого типу №166 «Ракета» Запорізької міської ради Запорізької області.

Методологічним підґрунтям дослідження є: принцип єдності свідомості й діяльності, положення про розвиток психіки в діяльності (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн); концептуальні положення про системний підхід у вивченні закономірностей психічного розвитку (Г. Костюк, О. Леонт'єв, Б. Ломов, В. Моляко); про сутність, психологічні механізми та закономірності розвитку самосвідомості (Б. Анан'єв, В. Столін, П. Чамата, І. Чеснокова); особливості навчання і виховання дітей з мовленнєвими порушеннями (Р. Лалаєвої, С. Коноплястої, О. Литовченко, Н. Манько, І. Марченко, М. Шеремет, О. Ревуцької, С. Серебрякової, Л. Спірової, В. Тищенко, О. Мастюкової, Т. Філічевої, Л. Федорович та ін).

Структура та обсяг магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (60 найменувань). Містить 6 таблиць, 1 рисунок, 5 додатків, загальний обсяг роботи – 84 сторінки, із них основного тексту 43 сторінок.

Робота була апробована у I Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих вчених «Освітні і культурно-мистецькі практики в контексті інтеграції України у міжнародний науково-інноваційний простір» 14 травня 2020 року.

ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури та проведене експериментальне дослідження з розвитку самооцінки дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня засобами сюжетно-рольової гри дозволили сформулювати ряд наступних висновків.

1. Аналіз психолого-педагогічної та логопедичної літератури з проблеми особливостей самооцінки старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня показав, що в дослідженнях накопичено значний обсяг наукових даних щодо особливостей самооцінки даної вікової категорії дітей. Але не повною мірою досліджена ця проблема у старших дошкільників із ЗНМ.

Самооцінка як об'єкт дослідження в зарубіжних і вітчизняних працях давно займає привілейоване становище, про що свідчить факт безперервного зростання загального обсягу наукових публікацій (Л. Божович, Л. Бороздіна, Л. Виготський, А. Захарова К. Роджерс, М. Розенберг, З. Фрейд та ін.), безпосередньо пов'язаних з даним феноменом.

Самооцінка – це усвідомлення людиною самої себе, своїх фізичних сил, розумових здібностей, вчинків, мотивів і цілей своєї поведінки, свого ставлення до оточуючих, до інших людей і до самої себе.

У психології виділено три рівня самооцінки: високий, середній та низький, кожен з яких має свої особливості. Діти з високим рівнем самооцінки мають досить яскраві риси поведінки, а саме: самовпевненість; знають свої цілі і завдання; вони легко справляються з навчанням; у них добре налагоджені міжособистісні зв'язки в колі однолітків; можуть прийняти як заохочення так і докори; не бояться висловлювати власні почуття. Діти з низькою самооцінкою володіють такими рисами особистості як невпевненість в собі, тривожність, труднощі в міжособистісних взаємовідносинах, проблеми в

навчанні, страх бути знехтуваними. Такі діти менш товариські, у них відсутня ініціативність, вони схильні до сором'язливості і скромності. Їх можна відразу побачити в колективі, зазвичай вони відсторонені від загальної діяльності колективу за своєю ініціативою. Оптимальним вважається середній рівень самооцінки, який є найкращим для пристосування особистості до навколишнього середовища, в проблемних ситуаціях і міжособистісних відносинах.

2. Передумовою виникнення самооцінки у дітей з нормотиповим розвитком є формування уявлень про себе на основі інформації, що надходить від партнерів по спілкуванню, провідну роль у виникненні самооцінки відіграє спільна діяльність та спілкування з ровесниками. Самооцінка тісно пов'язана із оцінкою дитини дорослим, змістом взаємооцінок та самооцінок виступають вміння, можливості, властивості дітей. У дітей зростає об'єктивність, аргументованість, диференційованість, мотивованість оцінок та самооцінок.

Також можна відзначити, що у старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями спостерігається досить висока самооцінка, яка часто не збігається з особистісними характеристиками. Їм дуже важлива оцінка дорослого, його схвалення. А у дитини старшого дошкільного віку з нормотиповим розвитком самооцінка стає не загальною, а диференційованою, дитина робить висновки про свої досягнення. Крім усвідомлення своїх якостей, старші дошкільники намагаються осмислити мотиви своїх і чужих вчинків, їх цікавлять і деякі психічні процеси, що відбуваються в них самих.

Сюжетно-рольова гра є провідною діяльністю в житті дитини старшого дошкільного віку. Досягаючи найвищого розквіту саме у цей період, гра нерозривно пов'язана із становленням форм спілкування малюків з дорослими та однолітками.

Включення мовлення змінює сам процес гри. Більшу частину гри у старших дітей займають розмови, обговорення, мовлення діючих персонажів. Можливість спланувати гру говорить про те, що у старших дітей змінюються стосунки, дії і мовлення у цій діяльності.

Гра є джерелом різних видів творчої діяльності дітей, дієвим засобом розвитку уяви, сприяє розвитку творчого сприйняття і відображення дітьми дійсності.

При правильній організації гра може бути одним із засобів корекції порушеного розвитку дітей старшого дошкільного віку, оскільки в умовах гри відбувається формування як окремих психічних функцій, включаючи мовлення (і його корекція), так і особистості дитини в цілому.

3. Метою констатувального етапу дослідження було виявити рівень сформованості самооцінки старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. Ми досягли своєї мети, головними методами емпіричного дослідження були спостереження та експеримент.

Завдяки спостереженню за дітьми ми одержали інформацію щодо загальних особливостей розвитку самооцінки у дітей 6 років. Спостереження було проведено на спеціально-організованих заняттях та під час самостійної діяльності дітей.

З метою реалізації поставлених завдань дослідження нами був проведений аналіз наявних методик, спрямованих на виявлення особливостей самооцінки дошкільників та підібрані методики «Драбинка» та «Який Я?».

Обраний психодіагностичний інструментарій, на наш погляд, є найбільш доцільним та допоміг нам виявити рівні сформованості самооцінки дітей старшого дошкільного віку. Ці методики пройшли апробацію на практиці, вони є валідними та надійними, містять інструкцію для застосування, бланк відповідей та опис інтерпретації результатів.

Аналіз даних констатувального етапу експерименту показав, що у 30% дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня виявлено адекватну самооцінку. У 70 % дітей – низький рівень самооцінки, що спонукало на створення програми розвитку самооцінки дітей даної групи.

Спостерігаючи за дітьми в ігровій та повсякденній діяльності було отримано інформацію щодо їх самостійної діяльності та взаємодії у колективі.

30% дітей із ЗНМ III рівня активно використовують вербальні та невербальні засоби спілкування, добре йдуть на контакт з однолітками та дорослими, проявляють ініціативу у виконанні завдань. Семеро дітей (70%) вступають в контакт дуже не впевнено, соромляться, виконують у діяльності другорядні ролі.

Розроблена, апробована програма розвитку самооцінки у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня та доведена її ефективність. Зіставлення результатів констатувального та формульовального етапів експерименту засвідчило позитивні зміни у процесі розвитку самооцінки дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Згідно результатів формульовального експерименту 50 % дітей мають низький рівень самооцінки. Діти не активно проявляють ініціативу, їм більше подобається виконувати другорядні ролі у творчій або ігровій діяльності. Часто не хочуть пояснювати свою думку, посилаючись на думку дорослого. Активний словник значно нижчий за нормативні показники. Під час виникнення труднощів не звертаються за допомогою до дорослого. Діти швидко втомлювалися, часто відмовлялися виконувати завдання або виконували наполовину. Почувалися не впевнено через мовленнєві порушення, виправдовуючи цим невдачі у спілкуванні з однолітками.

Середній рівень самооцінки мають 50 % дітей. Діти активно вступають в контакт з однолітками та дорослими. Легко виконують поставлені завдання, намагаються виконати до кінця та якісно. У ігровій та творчій діяльності займають лідерські позиції, охоче вступають у рольовий діалог, зважають на інтереси партнерів. Не зважають на мовленнєві порушення, розуміють, що їх можна виправити та навчитись чіткій та правильній вимові. Приймають власну індивідуальність, позитивно ставляться до свого «Я», комунікативні бар'єри відсутні.

Дітей, які б мали високий або дуже високий рівні самооцінки не виявлено.

В цілому, більшість дітей показали значно вищі показники розвитку самооцінки, у порівнянні з констатувальним етапом дослідження. Діти навчилися позитивно ставитися до думки оточуючих, усвідомлювати свої особливості, які зближують і відрізняють їх від інших дітей.